

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

MOȘTENITORII REZERVATARI. REZERVA DESCENDENȚILOR¹

Ioana NICOLAE
Facultatea de Drept
Universitatea Transilvania din Brașov

Abstract

This study aims to analyze the succession reserve of the descendants, presenting the notion of descendants, the amount of the succession reserve of the descendants, as well as the descendants that are taken into account when establishing the succession reserve and finally the calculation method of the succession reserve.

Keywords: *inheritance, succession reserve, reserved heirs.*

1. Considerații introductive privind moștenitorii rezervatari

Art. 1087 C. civ. arată că „sunt moștenitori rezervatari soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați ai defunctului”. În afara categoriilor enumerate în art. 1087 C. civ., niciun alt moștenitor legal al defunctului din clasele de moștenitori nu beneficiază de rezervă. Astfel, ascendenții ordinari ai defunctului, ca de altfel nici rudele sale în linie colaterală, nu sunt moștenitori rezervatari. Este de remarcat din acest punct de vedere că frații și surorile defunctului, împreună cu descendenții lor, care fac parte alături de ascendenții privilegiați din clasa a II-a de moștenitori, nu sunt moștenitori rezervatari. În ceea ce îi privește pe descendenți, aceștia sunt moștenitori rezervatari indiferent de gradul de rudenie cu defunctul. În concluzie, beneficiază de rezerva succesorală: soțul supraviețuitor, descendenții

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

- indiferent de gradul de rudenie cu defunctul și ascendenții privilegiați ai acestuia (părinții defunctului).

Potrivit art. 1088 C. civ., „rezerva succesorală a fiecărui moștenitor rezervatar este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal”. Apreciem² că art. 1088 C. civ trebuie interpretat nu în litera, ci în spiritul lui, în sensul că, fiind o dispoziție în favoarea moștenitorilor rezervatari, respectiv a succesibililor rezervatari care au acceptat moștenirea, ar trebui ca la stabilirea rezervei soțului supraviețuitor și a ascendenților privilegiați, să se țină cont doar de moștenitorii care vin efectiv la moștenire, fiind fără relevanță că succesibilii care nu vin la moștenire au renunțat, sunt nedemni sau nefiind rezervatari, au fost dezmoșteniți. Adică, în alte cuvinte, partea finală a art.1088 C. civ. ar trebui interpretată în sensul că vizează dezmoștenirea indirectă sau directă a rezervatarilor care au acceptat moștenirea.

În concluzie, în ceea ce privește întinderea rezervei succesorale, quantumul acesteia se va stabili ca fiind o cotă fixă (de 1/2) dintr-o cotă variabilă, respectiv cota succesorală legală, iar aceasta se calculează potrivit regulilor instituite în materia moștenirii legale.

În acest context, trebuie să amintim faptul că rezerva succesorală nu se va calcula din masa de bunuri pe care defunctul a lăsat-o efectiv, ci ca parte din bunurile moștenirii pe care acesta ar fi lăsat-o dacă nu ar fi făcut donații și/sau legate. Iar în ceea ce privește ordinea deducerii cotelor de rezervă, arătăm că aceasta este indiferentă, întrucât rezerva cuvenită fiecărui moștenitor rezervatar, adică jumătate din cota succesorală care i s-ar fi cuvenit acestuia ca moștenitor legal în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, se va raporta la valoarea întregii moșteniri³.

2. Rezerva descendenților

A. Noțiunea de descendenți

Prin descendenți sunt desemnați copiii defunctului și urmașii lor în linie dreaptă la nesfârșit, indiferent dacă aceștia sunt din căsătorie sau din afara căsătoriei (dar în privința cărora filiația a fost stabilită potrivit dispozițiilor legale aplicabile în materie), din adopție (deși actualmente este permisă doar adopția cu efecte depline, vom ține cont de faptul că adopțiile cu efecte restrânse erau permise în trecut și că efectele acestora se mențin și după intrarea în vigoare a Codului civil din 2011) sau rezultați în urma reproducerii umane asistate cu terț donator. De asemenea, este indiferent dacă descendenții vin la moștenire în nume propriu sau

² G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 680.

³ G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 681.

prin reprezentare (reprezentarea este permisă doar în cazul descendenților de gradul doi și cele subsecvente).

În privința adopției este de menționat că legătura de rudenie între adoptat și părinții săi firești încetează ca urmare a adopției, situație în care adoptatul nu va putea veni la moștenirea părinților săi firești și a rudelor acestora. Așa fiind, adoptatul nu are dreptul la rezerva succesorală în privința părinților săi firești. În actuala reglementare a Codului civil, adopția este doar cu efecte depline, ceea ce înseamnă că adoptatul nu are dreptul la rezerva succesorală după părinții săi firești, urmând să beneficieze de aceasta doar de pe urma adoptatorului sau adoptatorilor săi. Însă, înainte de intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 25/1997⁴, care a fost abrogată prin Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției⁵, era permisă și adopția cu efecte restrânse. Adopția cu efecte restrânse se caracterizează prin păstrarea legăturilor de rudenie cu familia firească și crearea în același timp a legăturilor de rudenie civilă cu adoptatorii. Așa fiind, adoptatul cu efecte restrânse are dreptul la rezerva succesorală atât în privința părinților săi firești, cât și în privința adoptatorilor săi. Însă, ca urmare a adopției cu efecte restrânse, adoptatul devine rudă doar cu adoptatorii, nu și cu rudele acestora, ceea ce conduce la concluzia că adoptatul cu efecte restrânse nu are dreptul la rezerva succesorală după ascendenții adoptatorilor.

B. Cuantumul rezervei succesurale a descendenților

Actualmente, rezerva succesorală a fiecărui moștenitor rezervatar este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal (art. 1088 C. civ.).

În Codul civil de la 1864, rezerva descendenților era de 1/2 din moștenire pentru un copil, de 2/3 din moștenire pentru 2 copii, 3/4 din moștenire pentru trei sau mai mulți copii.

Se remarcă, așadar, că în privința rezervei succesurale cuvenite descendenților actualul Cod civil a adus modificări. În situația în care la moștenirea defunctului vin doi sau mai mulți copii, rezerva acestora este diminuată față de cea cuvenită acestora în perioada de aplicare a vechiului Cod civil. Indiferent care este numărul descendenților, rezerva cuvenită acestora este de 1/2 din moștenire, dacă aceștia vin la moștenire singuri. Astfel, dacă *de cuius* a lăsat trei copii, rezerva acestora este de 1/2 din moștenire (1/6 pentru fiecare copil), în timp de sub vechiul Cod civil rezerva acestora era de 3/4 din moștenire (1/4 pentru fiecare copil). Se mai impune a preciza că este indiferent dacă descendenții sunt rude de gradul I cu defunctul sau rude de grad mai îndepărtat, respectiv nepoți, strănepoți etc.

⁴ O.U.G. nr. 25/1997 cu privire la adopție (M. Of. nr. 120 din 12 iunie 1997).

⁵ Republicată ulterior, mai întâi în M. Of. nr. 788 din 19 noiembrie 2009, apoi în M. Of. nr. 259 din 19 aprilie 2012, sub denumirea Legea nr. 273/2004 privind procedura adopției.

C. Descendenții de care se ține seama la stabilirea rezervei succesorală și calculul rezervei

La stabilirea rezervei succesorală convenite descendenților se va ține seama numai de descendenții care vin efectiv la moștenire, nu și de cei care sunt renunțători, nedemni sau care nu există la data deschiderii moștenirii, fiind precedeați sau codecedați și care nu au descendenți care să-i reprezinte.

Dacă, la momentul deschiderii moștenirii, defunctul are descendenți de gradul I, la calculul rezervei aceștia vor fi avuți în vedere, rezerva împărțindu-se între ei în cote egale. Astfel, dacă există descendenți de gradul I, rezerva acestora va fi de $1/2$ din cota pe care ar fi cules-o, în absența liberalităților sau a dezmoștenirilor. Dacă defunctul are patru copii, rezerva acestora va fi de $1/8$ pentru fiecare dintre ei ($1/2$ din $1/4 = 1/8$).

Dacă la moștenirea defunctului vin doar descendenți ai acestuia, în calitate de moștenitori rezervatari, rezerva convenită acestora va fi întotdeauna de $1/2$ din moștenire. Dacă însă descendenții defunctului vin la moștenire în concurs cu soțul supraviețuitor, acesta din urmă va culege cota sa legală de $1/4$ din moștenire, iar rezerva descendenților va fi de $3/8$ din moștenire ($1/2$ din $3/4 = 3/8$).

În ipoteza în care, la momentul deschiderii moștenirii, există descendenți dispăruți, aceștia vor fi luați în calcul, deoarece persoana dispărută este socotită a fi în viață câtă vreme nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte, rămasă definitivă. Dacă prin hotărârea de declarare a morții se va stabili data decesului anterior deschiderii moștenirii, se va distinge după cum cel declarat mort are sau nu descendenți. Dacă nu are descendenți, nu va fi luat în calcul, iar în ipoteza în care are descendenți care vor veni la moștenire, va fi luat în calcul.

Însă trebuie analizată situația în care descendenții de gradul I sunt decedați la data deschiderii moștenirii. În ipoteza în care descendenții de gradul întâi ai defunctului sunt decedați la momentul deschiderii moștenirii, fiind precedeați sau codecedați, aceștia nu au capacitate succesorală, motiv pentru care ei nu au dreptul la rezerva succesorală.

Dacă însă descendentul de gradul I decedat are la rândul său descendenți, care pot și vor să vină la moștenire, la stabilirea rezervei se va ține seama de descendentul decedat, dacă descendenții vor culege moștenirea și, implicit, rezerva prin reprezentarea succesorală a ascendentului lor. În situația în care la moștenire vin descendenți de gradul II, III etc. prin reprezentare succesorală, rezerva se va calcula în funcție de numărul tulpinilor, adică în funcție de numărul descendenților de gradul I, și nu în funcție de numărul efectiv al descendenților. Pentru a înțelege mai bine, vom exemplifica. Astfel, dacă la moștenirea defunctului există un copil în viață și unul precedat, care, la rândul său, are 2 copii, acești 2 nepoți ai defunctului vor veni la moștenire prin reprezentarea părintelui lor. Așadar, în acest exemplu există 3 moștenitori rezervatari. Calculul rezervei va avea în vedere

cele două tulpini, respectiv cele vizând descendenții de gradul I, precum și numărul efectiv de moștenitori rezervatari care vin la moștenire. Așa fiind, rezerva succesorală este de $1/2$ din moștenire. Descendentul în viață va culege $1/4$, iar cei 2 nepoți vor culege împreună restul de $1/4$, fiecareia revenindu-i o cotă de $1/8$.

În situația în care la moștenirea defunctului vin descendenți de gradul II sau următoarele, în nume propriu, nu prin reprezentare, rezerva fiecărui descendent se calculează în funcție de numărul descendenților de grad subsecvent, care vin efectiv la moștenire. Astfel, dacă *de cuius* lasă doi nepoți de fiu și un nepot de fiică care vin în nume propriu, rezerva fiecărui descendent se va calcula, nu pe tulpinile reprezentate de fiul și fiica defunctului, ci în funcție de numărul nepoților care vin la moștenire, adică $1/6$ din moștenire pentru fiecare nepot ($1/3$ din $1/2$).

Pentru a simplifica raționamentul, vom reține că descendenții pot veni la moștenire în nume propriu, ipoteză în care rezerva se va împărți între ei pe capete, iar pentru ipoteza în care descendenții vin la moștenire prin reprezentare, rezerva se va împărți între ei pe tulpini.

În ceea ce privește descendenții renunțatori, art. 1091 alin. (5) C. civ. arată expres că „(...) la stabilirea rezervei nu se va ține seama de cei care au renunțat la moștenire, cu excepția celor obligați la raport, potrivit art. 1147 alin. (2)”. Art. 1147 alin. (2) C. civ. prevede că, „prin stipulație expresă în contractul de donație, donatarul poate fi obligat la raportul donației și în cazul renunțării la moștenire. În acest caz, donatarul va readuce la moștenire numai valoarea bunului donat care depășește partea din bunurile defunctului la care ar fi avut dreptul ca moștenitor legal”. Justificarea neluării în calcul a descendenților renunțatori rezidă în prevederile art. 1121 alin. (1) C. civ., care stabilește că „succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor”. Așadar, în ipoteza descendentului renunțator, rezerva acestuia va profita celorlalți descendenți de același grad de rudenie cu acesta și care au acceptat moștenirea, sau, în lipsă, descendenților acceptanți în grad subsecvent de rudenie cu *de cuius*, fără însă să poată fi modificat cuantumul colectiv al rezervei descendenților care este de $1/2$ din moștenire⁶.

În ceea ce îi privește pe descendenții nedemni, arătăm că la stabilirea rezervei nu se va ține seama de aceștia, întrucât nedemnitățile are drept efect înlăturarea nedemnului de la moștenirea legală a defunctului, inclusiv de la rezerva succesorală cuvenită lor. Însă, prin excepție de la regula anterioară, dacă descendenții nedemnului vin la moștenire prin reprezentare succesorală, la stabilirea rezervei va fi luat în calcul și descendentul nedemn, calculul rezervei succesorală făcându-se pe tulpini.

⁶ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 216.

3. Concluzii

Prezentul studiu a analizat rezerva succesorală cuvenită descendenților, prezentând noțiunea de descendenți, cuantumul rezervei succesorale a descendenților, precum și descendenții de care se ține seama la stabilirea rezervei succesorale, iar, în final, modul de calcul al rezervei succesorale.

Bibliografie:

- G. Boroș, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021;
- J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.